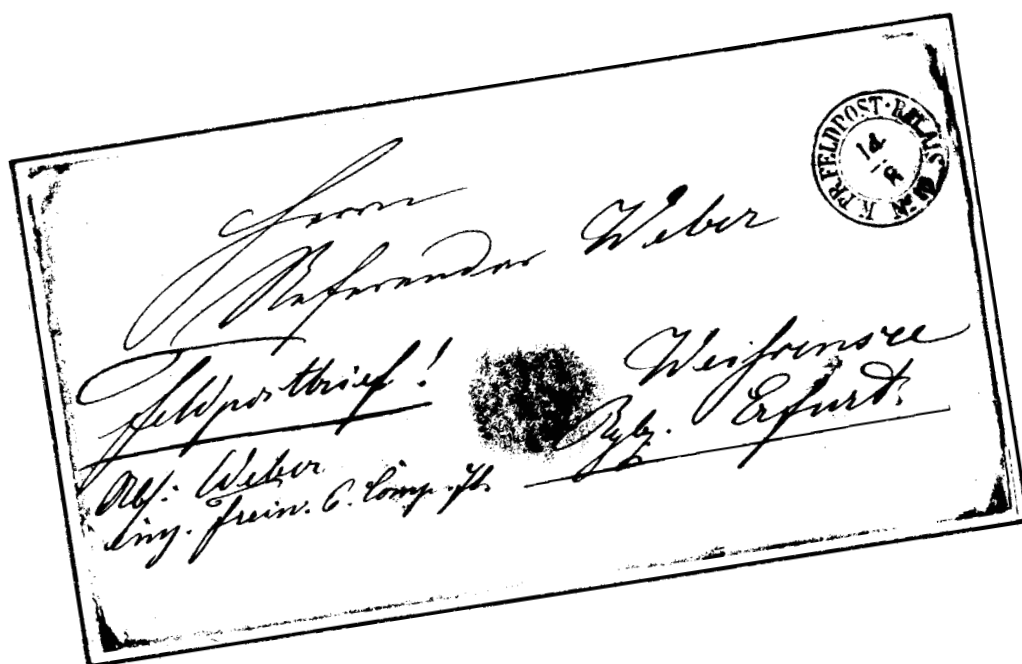

HARTWIG DANESCH

**VOJENSKÉ A POLNÍ POŠTY
V BRNĚ DO ROKU 1938**

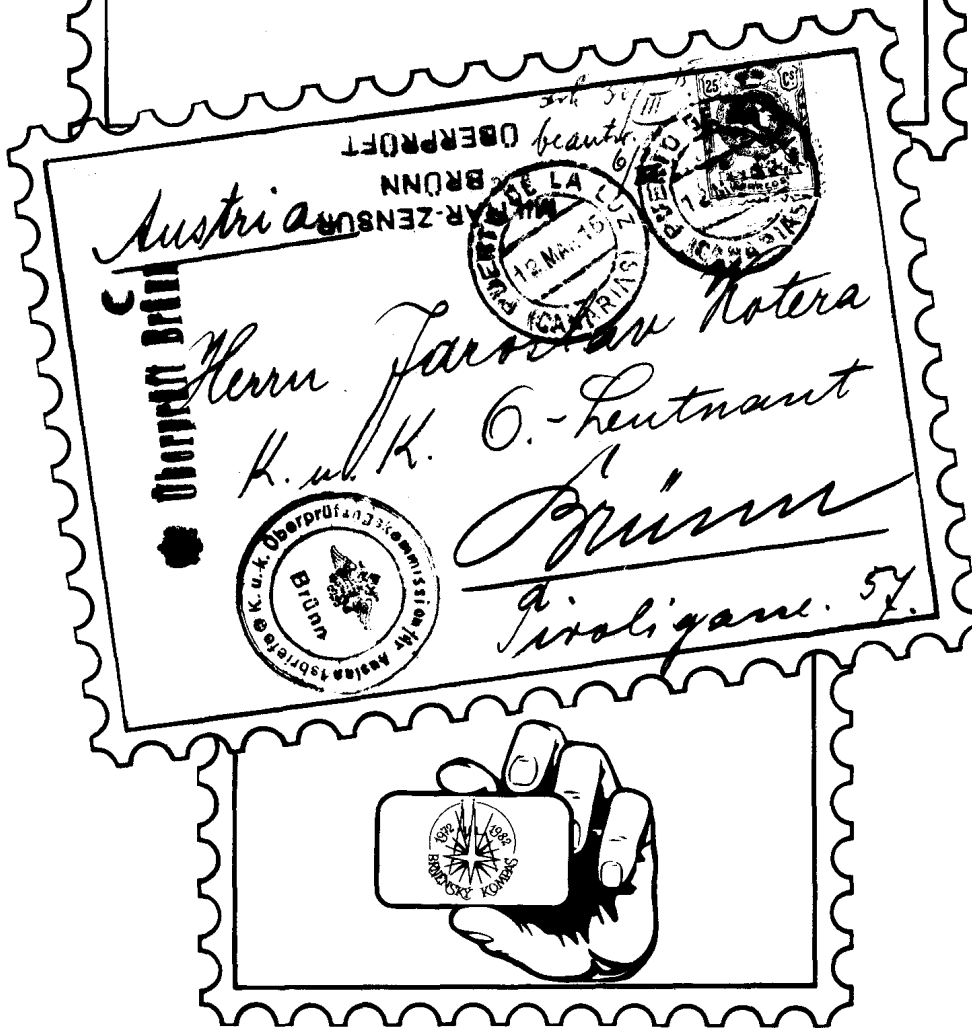
Brno 1983 – Praha 2003

Reprint Knihovničky Brněnského kompasu, svazku 5 z roku 1983. K 20. výročí vydání publikace významného německého sběratele a filatelistického funkcionáře FIP – Hartwiga Danesche, vydává Japhila on-line magazín (www.japhila.cz) v nové reedici, avšak s původní grafickou úpravou i méně čitelným písmem psacího stroje, jako významný dokument doby a odborného – filatelistického samizdatu. Reprint je určen k užití jak pro elektronické studium prostřednictvím volně šiřitelného programu Adobe Acrobat Reader, tak pro jeho výtiskovou podobu. Publikování jeho částí nebo celku jen s uvedením zdroje. Původní náklad publikace formátu A5 činil 400 výtisků. © Autor: Hartwig Danesch 1983–2003, © Lektoři: František Žampach 1983 a Josef Šolc 1983, © Vydavatel: Břetislav Janík 1983, Nakladatelství a vydavatelství Ing. Břetislav Janík, Praha 2003 pro on-line magazín Japhila.

2 Reprint "HARTWIG DANESCH • VOJENSKÉ A POLNÍ POŠTY V BRNĚ DO ROKU 1938"

HARTWIG DANESCH

**VOJENSKÉ A POLNÍ POŠTY
V BRNĚ DO ROKU 1938**

knihovnička

BRNĚNSKÉHO KOMPASU

SVAZEK 5

1983

HARTWIG DANESCH

VOJENSKÉ A POLNÍ POŠTY

V BRNĚ DO ROKU 1938

Tato stručná studie o vojenské a polní poště v Brně si nečiní žádný nárok na odborné historické pojednání. Je to jen pokus o filatelistické zpracování jedné části, po léta shromažďovaného, materiálu z autorovy poštovně historické sbírky na téma Pošta v Brně.

Tato práce by měla vyvolat i konstruktivní kritiku a případná doplnění z řad našich sběratelů, kteří se poštovně historickými materiály zabývají, a zejména těch, kteří mají vztah k poštovní historii města Brna. Bylo by to jen žádoucí i proto, že oni mají možnost studia příslušných pramenů, ať již v originálech nebo v historické literatuře. Že je tato studie prací podnětnou a záslužnou, se domníváme, není třeba zvlášť připomínat.

Redakce

Brno se vždy řadilo mezi nejvýznamnější česká a moravská města, a to jak hospodářským, tak i vojenským významem. Bylo to dáno jeho velikostí i strategickou polohou. Vždyť Brno znamenalo klíč k úrodným jihomoravským nížinám. V jeho zdech hledali ochranu, v případě válečného nebezpečí, lidé ze širokého okolí. Vzpomeňme např. nájezdu kočovných Kumánů, kteří přitáhli v roce 1253, a právě u Brna jejich nájezd ztroskotal. Také v husitských bouřích v první třetině 15. století bylo Brno obleženo, ale zůstalo nedobyto. Z této doby není v držení soukromých sběratelů žádný poštovní doklad.

S termínem "polní pošta - post in weldt", případně "poštovní polní posel" /weldt postpot/ se setkáváme až v období tureckých tažení do Uher a na Vídeň, tzv. válek tureckých /1526-1533/. Tyto termíny se vyskytují na vyúčtování Antonína de Taxis, královského dvorního poštmistra. "Československá pošta, telegraf a telefon" číslo 6 z roku 1922 o tom hovoří v článku V. Dragouna. Uvádí se rovněž vyúčtování z roku 1528, z něhož vyplývá, že v době přítomnosti císaře Ferdinanda I. na sněmu v Brně, kde se jednalo o podíl moravských stavů na boji proti Turkům, bylo udržováno poštovní spojení na úseku Brno-Uhéřský Brod-Trenčín s vojskem císařského vojevůdce Jana Kociána. V období tureckých válek se také poprvé setkáváme s polním poštmistrem císařských armád Martinem Paarem a v téže funkci i s Janem Baptistou de Taxis.

Třicetiletá válka dala podnět k dalšímu budování a rozšiřování hradu Špilberku, důležitého obranného centra. Zprávy o postupu Švédů směrem na město vyvolaly vyhlášení pohotovosti. Švédský generál Linhard Torstenson přikročil totiž počátkem roku 1643, po obsazení Čech, i k dobývání

18
Kongl. Maj: samt Sverriges Kjöns
tro och sed och Kjöns hetsen, fullkomlig
Legat i England og Land. Amman samt
det kongelige Land Director for samme
pind og og ligesom offere Almindelig
og Cappellan, Den kongelige Land
Sagfører Apollonius, Sagsfører og
med, Sagsfører og Sagsfører, Sagsfører
min kongelige Land.

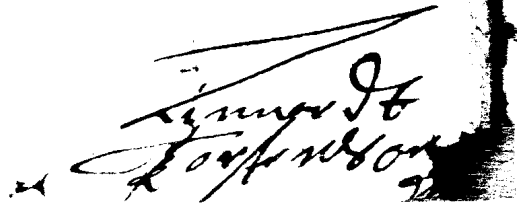
L. Excell:

Obr. 2 a

alle friska staden, i hvar, att hvar (Civill affind) samt stulle var gang
 sin nager aff naga: of hogstomelke. Deras Rung. Dreg. Generelen of
 Officere. Sin vilje till fanga, stulle han, of se selen gemen allsamlu grater
 till att stulle den gias juat sig, of utgat saggan den, offer charitel, Gule
 pa friska of den igent. Gule ingof for de. Excell. sampt Gue Ruff
 Gule brenst hvar om, sive an gelthurspraktas. Dylsfallt sampt nager ande
 aff de kungelike Generelen sin ing slets for till fanga, an med den
 stulle ing offer reverser hvar om lute, da Gule ing gemen den kunnat stulle
 juat kungelike om Gue omelke. Dreg sive sivefning ande, unord an, allen
 floran aff den. Men ingase i den vander, att fang ing an, viler alle de
 fanga kungelike Generelen for Gemen. Dreg, da unord den Dregan i
 Dregan, sin in ingelut. Gule Gue i juat Gue, Gemen ingelike, sive
 pander, offer Gue ingelut charitel Gue unord of, In till unord stulle of
 Gule kungelike, sive unord unord aff den sin an fanga, lute unord sin
 an charitel gende. Jag vill icke icke mindre, de frambes sig
 nager occasion unord anpaterande, Gue unord of kungelike
 Dregan, Gue an, i sive unord, of sive pa Gue sive of unord sin
 unord an, unord, att Gue Gue unord offer unord Gue, sive of
 Gue sive libererat. Of befallen of Excell. sive unord of Civill
 unord unord till alle unord unord of Gue, Dreg unord unord unord unord
 Datum sive unord for sin den 4 Augusti, 1705.

L. Excell.

Göteborgs Biskop

Obr. 2 b

Moravy. Dne 3. září tohoto roku se jeho vojsko poprvé objevilo před Brnem. Po zničení jižních předměstí zaútočil na město od jihovýchodu, ale bez úspěchu. Již 9. září jej celková situace na evropských bojištích donutila odtáhnout. Znovu se však vrátil po dvou letech - od 4. května 1645 stál

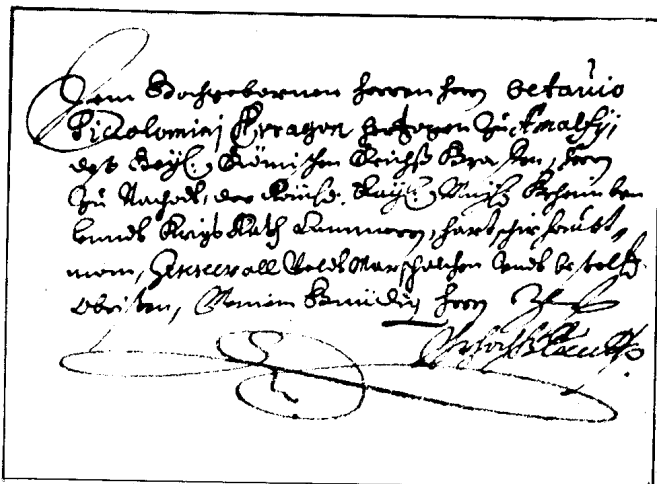
Linnard Torstenson

opět před Brnem a úporně je obléhal více než 4 měsíce. I tentokrát však město odolalo a Torstenson 15. srpna 1645 definitivně vyklidil pole. Ve švédském vojenském archivu Krigsarkivet ve Stockholmu jsou uloženy Torstensonovy dopisy, odeslané z ležení před Brnem a adresované švédskému kancléři Axelu Oxenstiernovy. Jsou datovány 3.6., 11.6., 23.6. a 4.8.1645. Na obr. 2 a,b vidíte titulní stranu dopisu a závěrečnou pasáž s Torstensonovým podpisem.

Zachoval se i dopis velitele brněnské pevnosti plukovníka Radvita de Souches ze 14. září 1647 rakouskému maršálovi Piccolominimu. V textu, který je psán francouzsky, vítá de Souches jmenování hraběte Buchheima velitelem Dolního Rakouska, Čech a Moravy a vyjadřuje naději, že nyní bude nepřítel ze země brzy vyhnán. Tento dopis /obr. 4/, který mám ve své sbírce, má dobře čitelnou adresu s obsáhlou titulací, jak bývalo obvyklé:

Ludvik Reduit de Souches

Obr. 4

"Dem Hochgebohrenen Herrn Herrn Octavio Piccolomini d'Arragon, Herzogen zu Amalfi, des Heil. Röm. Reiches Reichsgraf, Herrn zu Nachod, der Röm. Kais. Maj. Geheimber Landkriegsrath Kämmerer..., Generalveldmarschallen und ... Obristen, meinem gnädigen Herrn".

Méně čitelná je jen místo určení - jeho první část by mohla být "Grhohs-", neboť v té době se takto psalo "Gross - velký". Dá se předpokládat, že místo určení nemohlo být od Brna daleko, neboť na dopise je poznámka o doručení Piccolominimu dne 17. září 1647. Vedle již zmíněných dopisů ve válečném archivu ve Stockholmu je toto patrně jeden z vůbec nejstarších dochovaných vojenských dopisů z Brna.

Po třicetileté válce se Morava konečně dočkala poměrného klidu a pomalu se zotavovala z válečných ran. Vzkvétalo i město Brno. Do víru válečných událostí bylo znovu zataženo až v roce 1742, ve válce mezi pruským králem Fridrichem II. a rakouskou císařovnou Marií Terezií. Pruský monarcha obléhal Brno dva měsíce, ale nezaútočil. Vojenské dopisy z této doby jsem protozatím neviděl.

Brno bylo posádkovým městem, např. v roce 1794 zde byla ležením granátnická divize hraběte Václava Coloreda. Z tohoto roku mám dopis od této divize na hospodářský úřad v Scheibsu v Dolním Rakousku. Příslušník divize, granátník Joseph Zöllener, který je v Scheibbsu na dovolené, je 8. června naléhavě volán zpět do Brna, v souvislosti s vyhlášeným cvičením - manévry. Tento zajímavý dopis je razítkován prvním brněnským razítkem "Von Brün" a označen jako "záležitost dovolené" /obr. 5/.

 L. von Brün
 Das Militärpostamt
 in Brün
 Ob. Ma. Nr. 10.10.

Obr. 5

De Brün
 Monsieur
 Monsieur Le Baron de Brabert
 Major au Service de Sa Majesté
 Impériale et Royale
 à Prague
 & Hildesheim

Obr. 6

Určitý vztah k vojenské tematice má i dopis na obr. 6, z roku 1798, směřovaný na "Monsieur Le Baron Brabetz Major au Service De Sa Majesté Impériale et Royale..." v Corvey ve Westfálsku. Na přední straně má vedle adresy i rukopisnou poznámku "De Brönn", což odpovídá tehdejšímu předpisům; dále je opatřen rukopisnou poznámkou "Par Prague et Hildesheim". Rukopisný záznam příchodu na rubu dopisu říká: "erh 7ten August 798" - obdržel 7. srpna. Obsah dopisu se bohužel nedochoval.

Neklidná doba výbojných napoleonských válek, které zneklidnily celou Evropu, se nevyhnulo ani Brnu. Napoleon je obsadil dne 19. listopadu 1805 a zvolil je za svůj přechodný hlavní stan. Odtud také vytáhl ke Slavkovu /Austerlitz/, kde jeho vojska svedla 2. prosince 1805 krvavou "bitvu tří císařů" a rozprášíla spojená vojska rakouského císaře a ruského cara. Teprve po podepsání mírové smlouvy z 26. 12. 1805 francouzská vojska z Brna odtáhla. Zkušená francouzská armáda měla dobře fungující polní poštu. V roce 1805 používala k vypravení pošty z Brna razítka, zachycená na obr. 7. S konkrétními dopisy z Brna této doby jsem se dodus nesetkal.

BAUGAL GRANDE ARMÉE	Nº 15 GRANDE-ARMÉE
Nº 15 PORT-PAYÉ GRANDE-ARMÉE	Nº 15 DÉB. GRANDE-ARMÉE

Obr. 7

Sonnabend, den 4. November.

Brünn, den 2. November.

Dem Frieden zufolge, ist nützlich das in Brünn und dem Brünner Kreise seit dem 13. Juli gestandne 3. Armeekorps der k. k. französischen Armee, unter dem Befehl Sr. Durchlaucht des Herrn Reichsmarschalls Fürsten von Schönau, in vollem Abzuge.

Die Truppen dieses Korps haben während ihres beinahe 4 monatlichen Hierseyns, durch ihr Betragen das Lob der Kriegszucht, welches ihnen schon aus mehreren Ländern nachhallt, vollkommen bestätigt und haben es auch von hier aus mit.

Kleine Streitigkeiten zwischen Wirth und Einquartlerern, wie sie bei jeder Armee vorkommen, wurden nach eingebrachten Beschwerden, von dem hiesigen Plakowwando, dem der würdige von seinem hohen Souverän mit Ehrenzeichen gezierter Obristle der Grenzdarmee, Sauter Vorstand, schnell, gerecht und meist zur größten Zufriedenheit des Bürgers, entschieden, mithin werden die hiesigen Einwohner, wenn sie an die Anwesenheit dieser nun durch den Frieden zu Freunden gewordenen Nation gedenken, auch den Namen dieses Befehlshabers jederzeit mit der gebührenden Achtung anzusprechen.

Wolfs

Obr. 8

O čtyři roky později, v roce 1809, se Rakousko pokusilo dobýt zpět území, ztracené mírovou dohodou z roku 1805. Po počátečních úspěších v bitvách u Esslingenu a Aspern byli však Rakušané poraženi v bitvě u Wagramu a Morava byla opět obsazena napoleonským vojskem. Tentokrát trvalo obsazení Brna od 13. července do počátku listopadu 1809. Brněnské noviny ze 4. listopadu 1809 potvrzují, že chování posádkového vojska bylo korektní /obr. 8/. V té době úřadoval v Brně polní poštovní úřad 26. Oproti údají v Monografii československých známek, díl 14., nebylo v Brně používáno jen jedno razítko, nýbrž dvě. Tato razítka jsou reprodukována na obr. 9.

N°26 P.P.N°26
ARM.DALLEMAGNE ARM.DALLEMAGNE

Obr. 9

Dopisy z této doby se uchovaly a na obr. 10 a 11 ukazují sva z nich se zmíněnými razítky.

V následujících desetiletích zůstávalo Brno stále posádkovým městem, nejsou mi však známy žádné dochované dopisy. Přibližně okolo roku 1840, podle všech vnějších znaků, kladu dopis ze 7. dubna /rok není udán/, adresovaný na "Seine Hoheit Prinz Karl von Liechtenstein, Generalmajor in Wien". Jako odesílatel je uvedeno "Od generála... Wrbno". Rovněž u tohoto dopisu se vlastní obsah nedochoval, až na poslední dva řádky s osobními pozdravy. Jedná se však s určitostí o služební dopis, neboť na přední straně, vlevo nahoře, je uvedeno registrační číslo 368 /obr. 12/.

Brno 19. 8. 1869

P.P. N° 26
ARM. DALLEMAGNE

~~Q. e Monsieur
e Monsieur) Sie sind jetzt hier
in der Koblenz N° 9~~

Q. Lorie

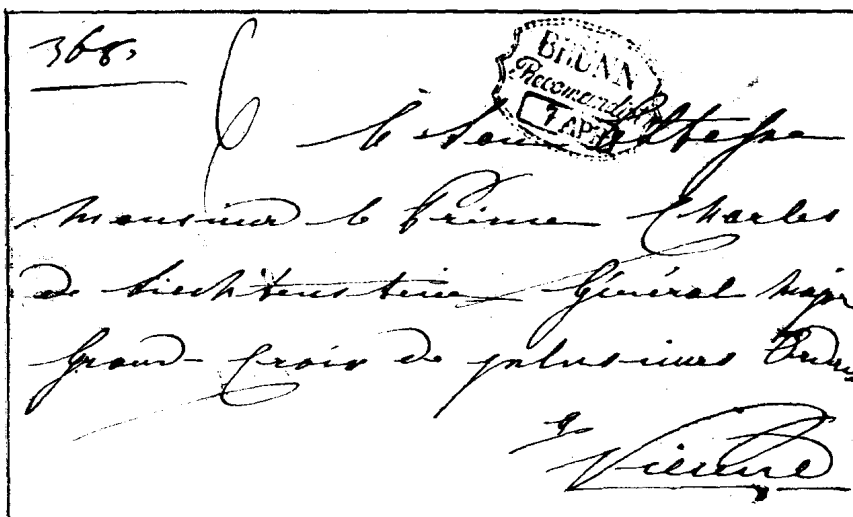

N° 26
ARM. DALLEMAGNE

Monsieur
Lourin Capitaine
adjudant et chef major de
le Div. de dragons, commandée
par le Général Gumbert
W. Gumbert

obr. 10

obr. 11

Obr. 12

V okruhu aktivní polní pošty bylo Brno opět v roce 1866, kdy Rakousko bojovalo na jihu proti Itálii a na severu proti Prusku. Pro předpokládanou rozhodující bitvu v severovýchodních Čechách, byly přesunovány vojenské útvary z Dolního Rakouska a z Moravy. Brnem táhly tyto vojenské útvary:

- III. armádní sbor, který měl již hlavní stan v Brně od 15.6. do 17.6.1866;
- VIII. armádní sbor od 15.6. do 19.6.1866;
- X. armádní sbor od 15.6. do 19.6.1866.

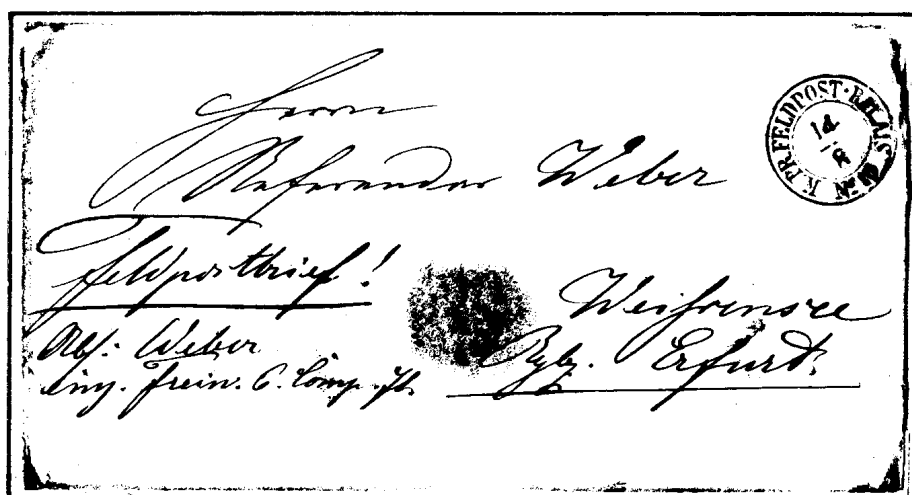
Rakouská polní pošta zahájila svoji činnost 15. června 1866. Jednotlivým armádním sborům byly přiděleny následující polní poštovní expozitury, používající jednokruhových razítek:

- III. armádní sbor k.k. Feldpostexpositur No. 12;
- VIII. armádní sbor k.k. Feldpostexpositur No. 8;
- X. armádní sbor k.k. Feldpostexpositur No. 10.

S ohledem na to, že všechny uvedené vojenské útvary Brnem prakticky jenom projížděly, nebyl asi velký ani počet dopisů, odtud skutečně odeslaných. Dosud mi takový dopis nebyl předložen.

Pro Rakousko nešťastnou byla krvavá bitva u Sadové, poblíž Hradce Králové, dne 3. července 1866, vyprovokovaná Bismarckem. Lépe vycvičená a vyzbrojená pruská armáda zde porazila rakouská vojska. Výsledkem bylo vyloučení Rakouska z Německého spolku a odstranění jeho vlivu na německé politické poměry. Podstatné bylo i vynucené odstoupení Benátska Itálií. Po vyhrané bitvě obsadilo pruské vojsko mimo jiné strategické body, i Brno, a to 12. července. Sídliťlo zde dočasně vrchní velitelství II. pruské armády a VI. armádní sbor. Prusové přivezli samozřejmě i vlastní polní poštu - v Brně působila K. Preussisches Feldpost-Relais No. 10, tj. Královská pruská polní pošta... Příměří, uzavřené v Mikulově 26. července 1866 a následující pražská mírová smlouva z 23. srpna 1866 ukončily tento válečný konflikt a v průběhu září 1866 pruská vojska z Brně odtáhla. Některé dopisy z této doby se zachovaly. Nesou již výše zmíněné razítko K. Preussisches Feldpost-Relais No. 10 /obr. 13/ s vyznačením dne a měsíce.

Od těchto událostí až do vypuknutí první světové války stálo Brno mimo vojenská střetnutí. Vlivem vnitrowojenských organizačních opatření byla sice v roce 1873 v rakouské armádě zavedena nová razítka pro polní poštu, měla však být upotřebena jen v případě války. Podobala se razítkům používaným ve válce v roce 1866, ale navíc byla doplněna letopočtem. Brněnskému 4. pěšímu pluku byla přidělena c.k. polní poštovní expozitura č. 4 /shoda pořado-

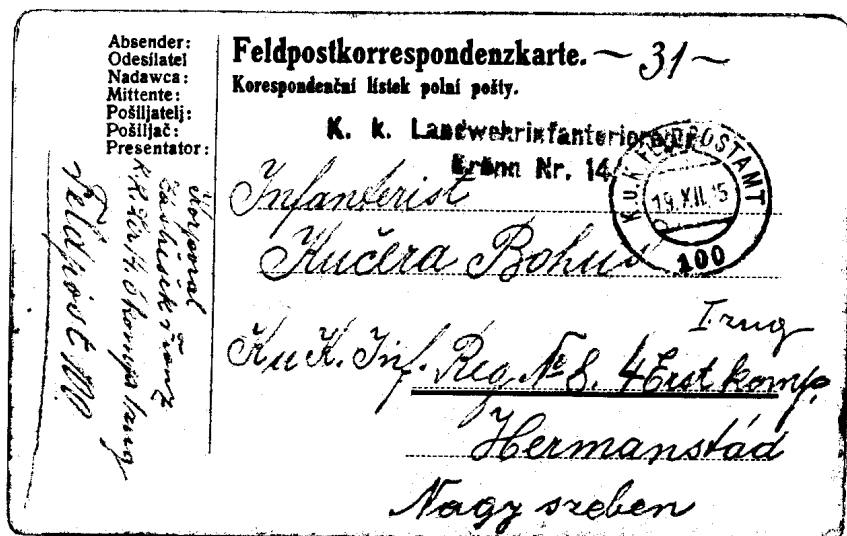
Obr. 13

vého čísla útvaru a čísla polní pošty byla záměrná/.
V praxi však toto razítko nebylo používáno.

Do vzniku první světové války se v okolí Brna nekona-
ly ani žádné velké vojenské manévry nebo cvičení. Br-
něnský 4. pěší pluk se však i se svojí 4. expoziturou
polní pošty účastnil manévru v oblasti Bystřice pod
Hostýnem na severní Moravě, ve dnech 1.-5. září 1897.
Také manévru od 27. srpna do 8. září 1905 v jižních Če-
chách se tento pluk zúčastnil, ale dopisy jeho přísluš-
níků z obou manévru mi nejsou známy.

Neobyčejného rozmachu se polní pošty dočkaly po vy-
puknutí světového válečného konfliktu v roce 1914. Pro
zpracování zásilek polní pošty z oblasti východních
Čech a Moravy byla v Brně zřízena třídírna polní pošty.
Používala dvoukruhového razítka s německým nápisem
FELDPOSTSORTIERSTELLE/BRUNN a s datumovým můstkem /viz
Monografie československých známek, 14. díl, str. 529/.

Během války vznikala na území města různá další vojenská zařízení, jako příslušné a záložní útvary, vojenské nemocnice pro rostoucí počty raněných apod. /obr. 14/.

Obr. 14

Všechny tyto vojenské útvary používaly na odesílanou poštu speciální i útvarová razítka nejrůznějších forem, která sloužila jako důkaz pro osvobození od poštovního. Na některých pohlednicích z Brna té doby byl uprostřed horního okraje adresní strany již přímo natištěn nápis Feldpost. Mám např. pohlednici "BRNO, Běhounská ulice" a "BRNO, Nová ulice".

Z tohoto období jsem shromáždil poštou prošlé zásilky s následujícími razítky:

I. Vojenské útvary a služebny

K.K. Infanterieregiment Nr. 14	kulatá a řádková razítka různých barev a uspořádání
K.u.K. Infanterieregiment Nr. 3 XI. Ersatzkompanie/Heimkehrer	řádkové razítko
K.u.K. Bahnhofkommando in Brünn	řádkové razítko
Bahnhofkommando in Brünn oberer Bhf.	řádkové razítko
K.u.K. Militärbettenmagazin/Brünn	řádkové a kulaté razítko
Montur-Depot Nr. 1/in Brünn	řádkové razítko
K.u.K. Post- Bergungsstelle Brünn	dvoukruhové razítko
K.u.K. Feldjägerbataillon No. 25	dvoukruhové razítko, spodní polovina ne- čitelná, sídlem Spilberk, Brno

II. Polovojenské útvary

V bojové pohotovosti a připravenosti byly i brněnské polovojenské organizace. Z této oblasti jsem získal dopisnice po ní pošty s následujícími odesílatelskými razítky:

Schützenwehr/der Brünner bürgerlichen Schützengesellschaft	řádkové razítko
Brünner Rot. Kreuz San. Gruppe Nr. 1	řádkové razítko

Obě uvedené dopisnice však přišly z míst mimo Brno.

III. Nemocnice a jiná zařízení pro raněné a nemocné

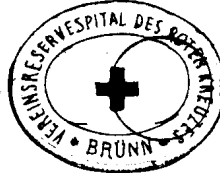
K.u.K. Reservespital in Brünn	řádkové razítko
Postsammelstelle/K.u.K. Reservespital Nr. 3 Brünn/Asperngasse	řádkové razítko
K.u.K. Garnisons-Spital No.5/in Brünn	řádkové razítko
Vereins-Reserve-Spital I Brünn K.u.K. Orthopäden-Sanierungs-Abteilung	řádkové razítko
Vereins-Reservespital V. Brünn	řádkové razítko
K.u.K. Garnisons-Spital Nr.5 in Brünn/ Erweiterung, Höhere Töchterschule	řádkové razítko

Brünner Rot Kreuz San. Gruppe Nr. 1

Schützenwehr
der Brünner bürgerlichen Schützen-Gesellschaft

K.u.k. Inf. Reg. Nr. 3 XI. Ersatzkomp
Heimkehrer.

 K. u. k. Bahnhofkommando in Brünn

K. u. k. Reservespit. i. Brünn

BAHNHOF KOMMANDO
in Brünn oberer Bbf.

POSTSAMMELSTELLE
K.u.k. Reservespital Nr. 3 Brünn
Aspergasse
MILITÄRPFLEGE

K. u. k. Militärbettenmagazin
BRÜNN.

K. u. k. Garnisons-Spital N° 5
in Brünn
Militärpflege-Portofrei.

K. u. k. Garnisonspital N° 5 in Brünn
Erweiterung Wranauerschule.

K. k. Landwehrlanterie-Regiment Brünn Nr. 14

K. k. Landwehrlanterie-Regiment Brünn Nr. 14

2. BATAILLON

K. K. Landwehrlanterieregiment
Brünn Nr. 14.

K. U. K. GARNISONS-SPITAL N° 5. IN BRÜNN
Erweiterung. Höhere Töchterschule

Vereins Reservespital V. Brünn.
Militärpflege

K. k. Landwehrlanterieregiment Brünn Nr. 14

Obr. 15

RESERVESPITAL Vd
(Rekonvaleszenzheim)
des Landes- und Frauenhilfs-
vereines vom Roten Kreuze
in BRÜNN
K. F. J.-Jubil.-Lehringheim

Mor. zemská nemocnice filiálka I.
Mähr.Landeskrankenanstalt Filiale I.
Brünn Mendelplatz

MILITÄRPFLEGE
"BLINDENINSTITUT"
BRÜNN, Schwarze Felder
Fil. u. d. m. Land. Kr. Anst.

Infektionsspital Landwehrkaserne
BRÜNN

Militärpflege

K.u.k. Infektionsspital Landwehrkaserne
BRÜNN.

Portofrei
Militärpflege.

MILITÄRPFLEGE.

Militärpflege
Katonai ápolási ügy

Militärpflege

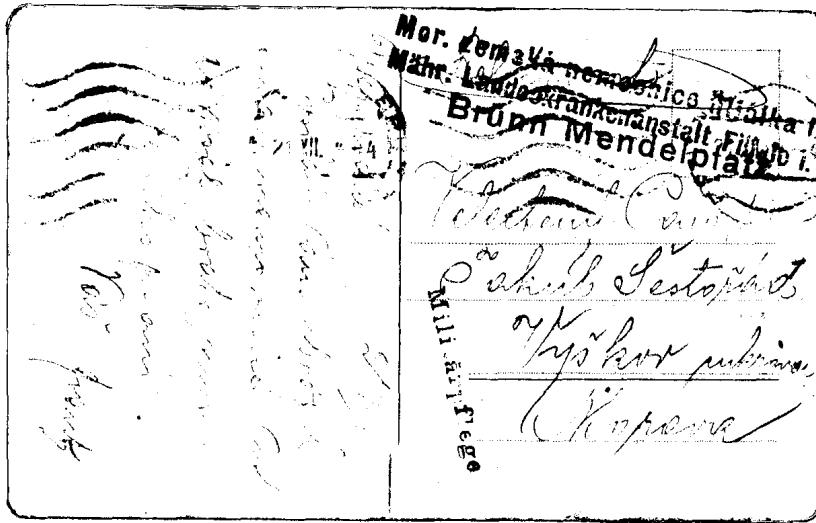

Obr. 16

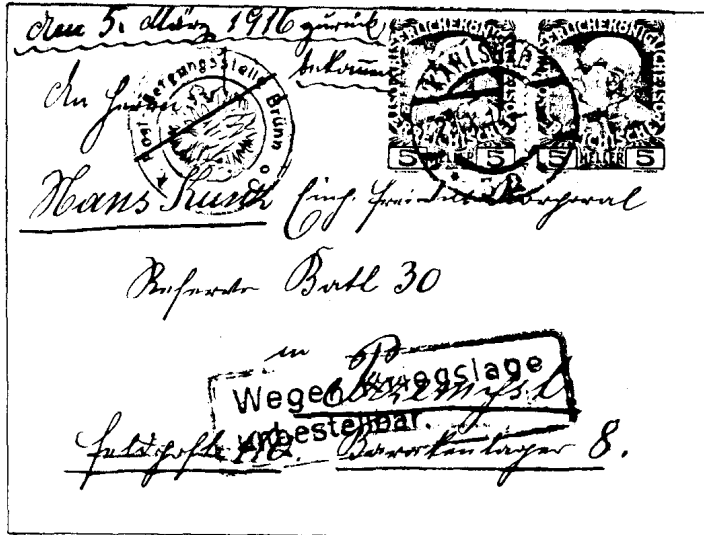
Reservespital Vd/ Rekonvaleszentenheim des Landes-und Frauenhilfsvereines vom Roten Kreuze/in Brönn/K.F.J. - Jug.H.- Lehrlingsheim	řádkové razítko
Vereinsreservespital des Roten Kreuzes Brönn	oválné razítko
Mor. zemská nemocnice filiálka I/ Mähr. Landeskrankenanstalt Filiale I/ Brönn Mendelplatz	řádkové razítko
Vereinsreservespital Filiale Erziehungshaus Brönn	kulaté razítko
"Blindeninstitut"/Brönn, Schwarze Felder/ Fil. II. d.m. Land.Kr.Anst.	řádkové razítko
Infektionsspital Landwehrkaserne/Brönn	řádkové razítko
K.u.K. Infektionsspital Landwehrkaserne /Brönn	řádkové razítko
Postsammelstelle K.u.K. Kriegsspital in Brönn	řádkové razítko
Trachomabteilung in Brönn	rámečkové razítko

Tento výčet si nečiní nároky na úplnost, je pravděpo-
dobné, že mohou existovat ještě další razítka, s nimiž
jsem se dosud neseťkal.

Dodatečně se na poštovní zásilky k razítkům odesílatel-
ských institucí přitiskovala i razítka "Portofrei Mili-
tärpflege", "Militärpflege" nebo "Kriegsdienst/Portofrei",
příp. se přidávaly další rukopisné poznámky /kromě tabulek
razítek na obr. 15 a 16, ještě lístky na obr. 17 a 18/.
Určitý vztah k "vojensky" ovlivněným poštovním zásilkám
má i korespondence prověřená cenzurou. Ihned na počátku
války byla v Brně zřízena vojenská cenzura, kterou musely
projít všechny zásilky do zahraničí i ze zahraničí k nám.
Znám ovšem i tuzemské zásilky, které prošly prokazatelně
cenzurou.

Obr. 17

Obr. 18

Kromě vojenské existovala v Brně i policejní cenzura, kterou procházely všechny zásilky z ciziny, pokud již nebyly prohlédnuty vojenskou cenzurou.

Brněnské cenzurní služebny byly příslušné jak pro zásilky na Moravu, tak i pro zásilky z Moravy. Otisk cenzurního razítka na zásilku byl úředním potvrzením o bezzávadnosti textu. Na obr. 19 uvádím všech sedm dosud známých razítek brněnské vojenské cenzury. Ojedinele se vyskytují i zásilky s několika cenzurními ověřeními /obr. 20/.

MILITÄR-ZENSUR BRÜNN „OBERPRÜFT“ MILITÄR-ZENSUR BRÜNN ZENSURIERT.	MILITÄR-ZENSUR BRÜNN OBERPRÜFT K. u. K. MILITÄRZENSUR BRÜNN.	MILITÄR-ZENSUR BRÜNN WEITERLEITEN. K. U. K. ZENSURSTELLE BRÜNN
--	--	---

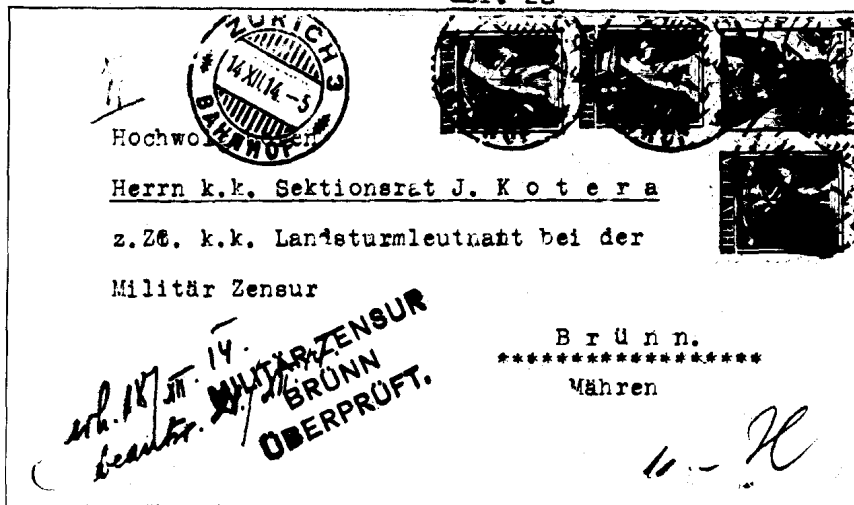
Zensuriert

Oberpost Bräno

Obr. 19

Obr. 20

Od p o l i c e j n í cenzury je dosud známo jen jedno razítko "POL. ZEN. Br." v rámečku /obr. 21/.

Obr. 21

Na dopisu ze Španělska, který je reprodukován na přebalu této publikace, je jak razítko vojenské cenzury, tak i cenzury policejní. Navíc je list dodatečně opatřen kulatým razítkem s nápisem "K.u.K. Überprüfungscommission für Auslandsbriefe/Brünn". Tento dopis byl patrně obzvláště podezřelý i přesto, že jeho odesílatelem byl německý císařský vícekonzulát v Las Palmas Gran Canarias /obr. 22 - reprodukce na titulním listě přebalu/.

Na poštovních zásilkách vojenských příslušníků brněnských vojenských útvarů a objektů můžeme občas nalézt i rámečkové zensurní razítko "ZENSURIERT". Toto razítko bylo s největší pravděpodobností umisťováno cenzorem již u útvaru odesílatele.

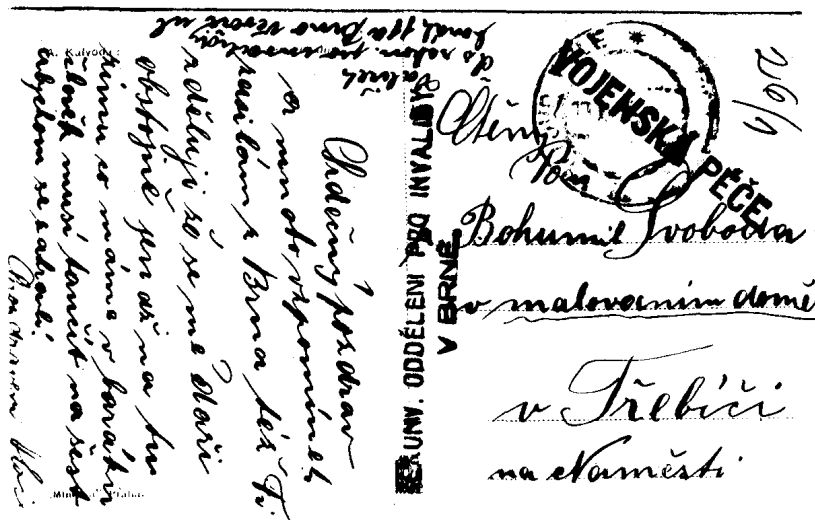
Konec první světové války a vznik nového samostatného Československa 28. října 1918 daly podnět k neprodlenému budování československé armády, která musela nejprve zajistit hranice mladého státu. V Brně v té době existovaly záložní i přísumové útvary. Dokládá to např. razítko, které mám na dopisnici řadového vojína: "Č.S.ETAPNÍ PRAPOR/Brno-Kroměříž". Byla sice odeslaná ze Slovenska, ale z citovaného razítka vyplývá, že uvedený útvar v Brně existoval.

Dále byly v Brně i některé nemocnice, neboť si tato výjimečná situace vyžádala i české a slovenské raněné. Mohu

předložit dvě odesílatelská razítka:

- Rekonv. oddělení pro invalidy v Brně;
- Čs. záložní nemocnice č. 3/Brno, Ošperská ul./poštovní oddělení.

Pošta příslušníků ozbrojených sil byla i nadále osvobozena od poštovného. Občas nacházíme na lístcích a pohlednicích razítka "VOJENSKÉ OŠETŘOVÁNÍ" nebo "VOJENSKÁ PÉČE" /obr. 23/.

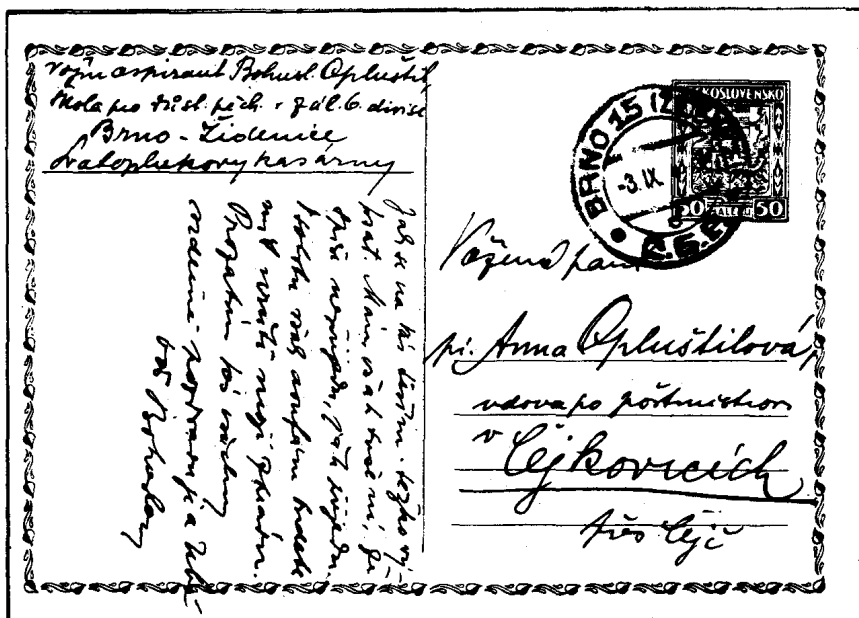

Obr. 23

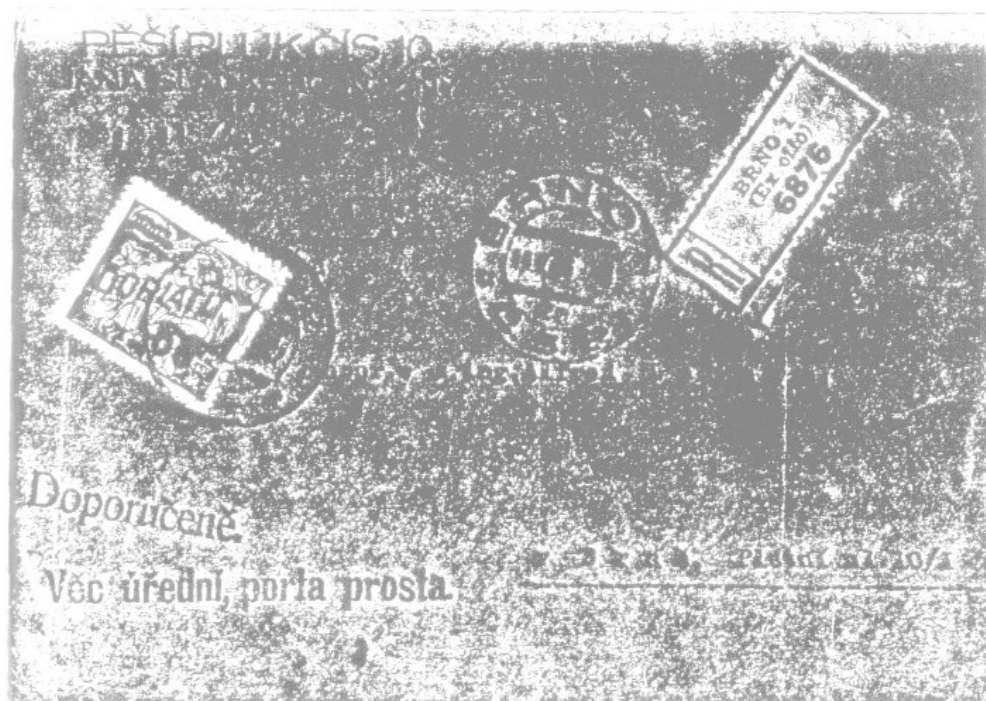
Po konsolidaci a uklidnění poměrů na nově stanovených hranicích se z Brna, z vojenského pohledu, stalo významné posádkové město s četnými kasárnami. Vojáci přestali mít úlevy na poštovním a museli své zásilky frankovat podle běžných poštovních tarifů, jak ukazuje dopisnice ze 3.9.1934, odeslaná vojínem aspirantem ze Svatopluko-

vých kasáren v Brně-Židenicích /obr. 24/. Vojenské útvary a zařízení podávaly poštu jako věc služební nebo úřední, porta prostou. Na jejich doporučených zásilkách se používalo R nálepek s dodatečným dotiskem EX OFFO jako na služebních zásilkách jiných úřadů. Dopis na obr. 25 od Pěšího pluku číslo 10 Jana Sladkého Koziny ze 14.5. 1926 nese razítko "Věc úřední, porta prostá" a R nálepkou EX OFFO poštovního úřadu Brno 1. Příjemce, nadporučík v záloze, zaplatil doručovací poplatek 60 haléřů, jak do-
tvrzuje dopltní známka.

K podstatnému oživení činnosti pošty ve vztahu k armádě a aktivizaci polních pošt došlo opět až v roce 1938, v souvislosti s územními nároky nacistického Německa a s krizí v sudetoněmecké otázce. Pohyby německého vojska k hranicím Československa přiměly československou vládu

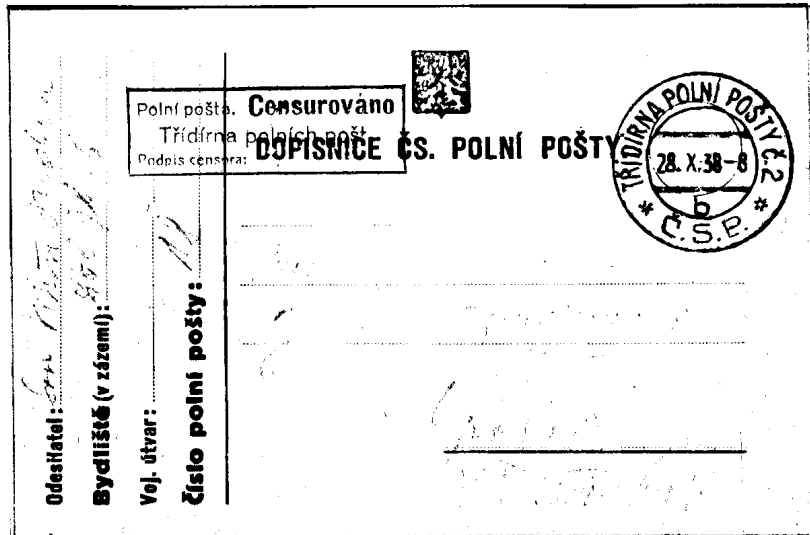
Obr. 24

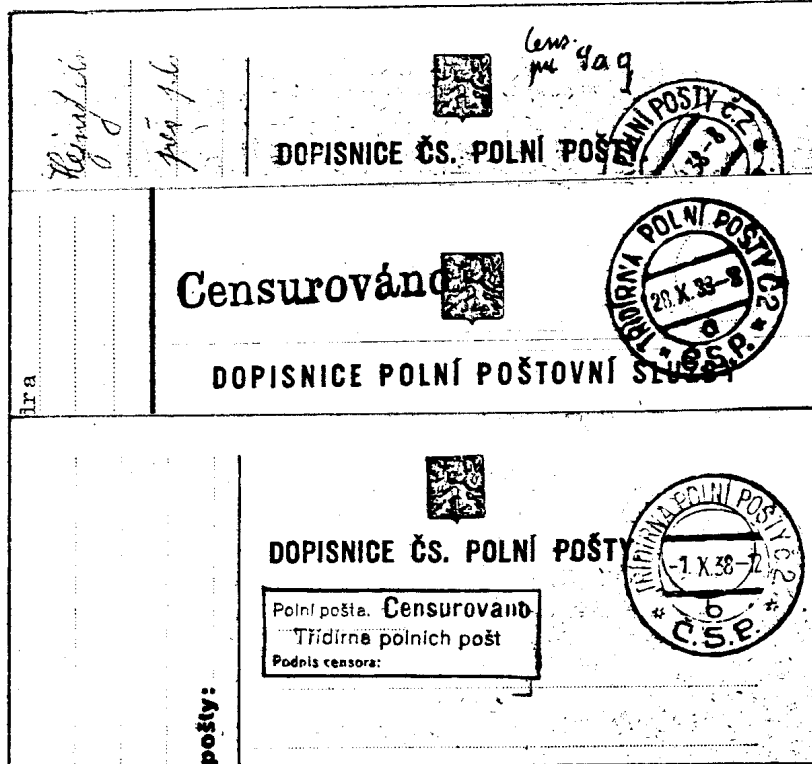
Obr. 25

povolat dne 20.5.1938 do zbraně I. ročníku záložníků a příslušníky speciálních a technických oddílů. Po obecně známých událostech byla 23.9.1938 vyhlášena všeobecná mobilizace. Lid byl rozhodnut bránit republiku. Již 1. října 1938 zahájila oficiálně svoje rozsáhlé služby vojenská polní pošta.

V poštovním úřadě Brno 2, na nádraží, byla zřízena Třídírna polní pošty č. 2, na které byly přichozí zásilky polní pošty roztrídovány a odesílány do příslušných směrů. Používala se zde čtyři dvoukruhová razítka se stejným číslem, textem, s datumovým můstkem a rozlišovacími písmeny - a, b, c a d. Viz reprodukce na obr. 26 a 27.

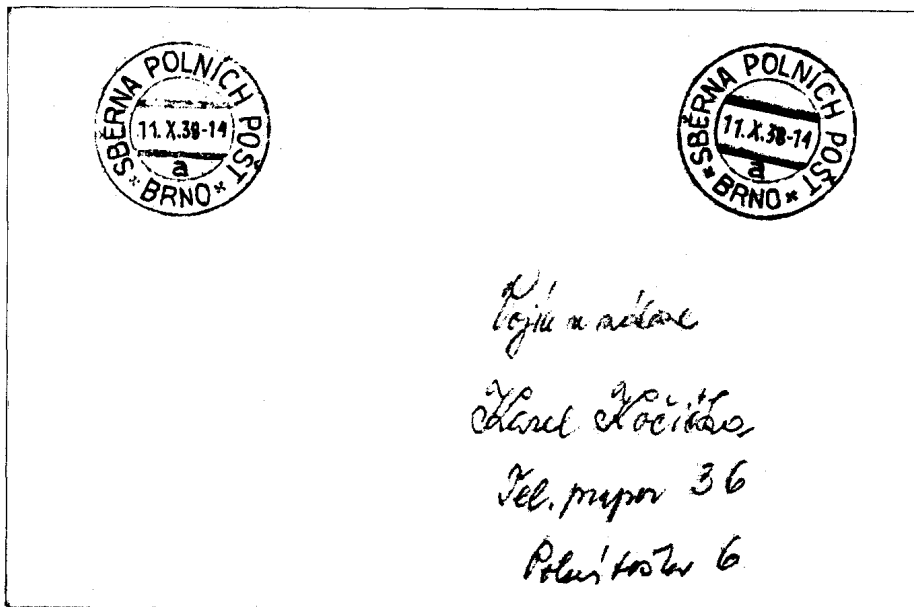

Obr. 26

Obr. 27

Spojení mezi polní poštou a civilními poštami udržovala Sběrna polních pošt Brno. Také ona používala dvoukruhová razítka s datumovým můstkem a s rozlišovacími písmeny a, b, c, d, e /obr. 28/. Byla rovněž umístěna

Obr. 28

v nádražní budově, a sice v objektu tehdejšího Přerovského nádraží. K dokumentaci Sběrny polních pošt předkládám dvě razítka na dopisnicích polní poštovní služby. Na použité dopisnici z Brna 23, Jundrova, adresované vojínovi na polní poštu 61, nalézáme dvouřádkové razítko "SBĚRNA POLNÍCH POŠT/BRNO" a na druhé dopisnici, kterou mám bíanco, je otisk negativního služebního razítka sběrny /obr. 29/.

<p>Odesílatel Odosielateľ Посылающий Absender Felsadó Nadawca</p>	 <p>DOPISNICE POLNÍ POŠTOVNI</p>
<p>Odesílatel František Peterka Jundrov - Brno 23</p>	<p>SBĚRNA POLNÍCH POŠT BRNO</p> <p>DOPISNICE POLNÍ POŠTOVNÍ SLUŽBY</p> <p>František Peterka polní pošta 61</p> <p><i>[Handwritten signature]</i></p>

Obr. 29

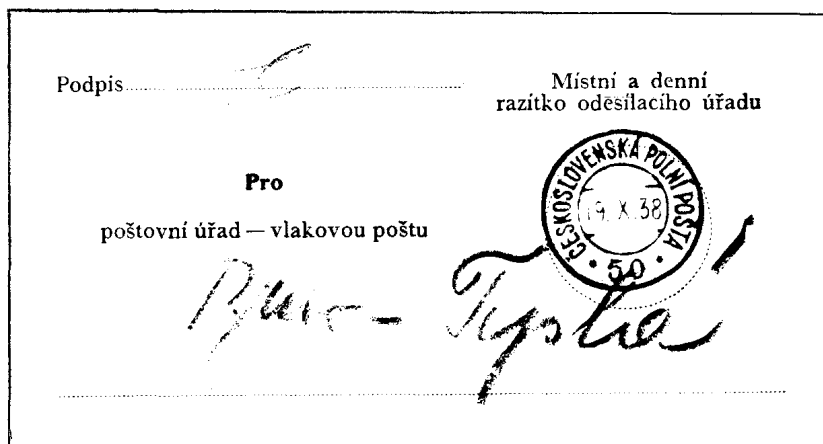
Pro dopravu zásilek polní pošty byly zřízeny zvláštní vojenské vlakové pošty tam, kde novým potřebám nevyhovovala civilní poštovní organizace. Ve vztahu k Brnu to byly vojenské vlakové pošty 11 a 13, na trati Přerov-Brno-Německý Brod a vojenské vlakové pošty 12 a 14, v obráceném směru Německý Brod-Brno-Přerov. Razítka vojen-

ských vlakových pošt odpovídají razítkům běžných civilních vlakových poštovních spojů, ale místo směru je označení VOJENSKÁ VLAKOVÁ POŠTA.

Které polní pošty vojenských útvarů byly umístěny v Brně a v jakém období, není bohužel ještě přesně probádáno. Útvary byly urychleně nasazovány do blízkosti hranic, v mírových pozicích zůstaly jen jejich dílčí zbytky. Polní pošty pochopitelně úfadovaly vždy v kmenového útvaru. Následující demobilizace probíhala nakonec v mírovém stanovišti, proto také s vracejícími se útvary přišla do Brně zpět i *nejedna* polní pošta. Svou činnost ukončily patrně koncem listopadu.

Doposud lze prokázat, že v Brně působily následující polní pošty: čísla 8, 18, 26 a 50. Jejich razítka jsou ponejvíce dvoukruhová s nápisem ČESKOSLOVENSKÁ POLNÍ POŠTA, datumový můstek a v dolejší části mezikruží číslo.

Některé použité poštovní doklady z té doby se zachovaly /viz obr. 30/.

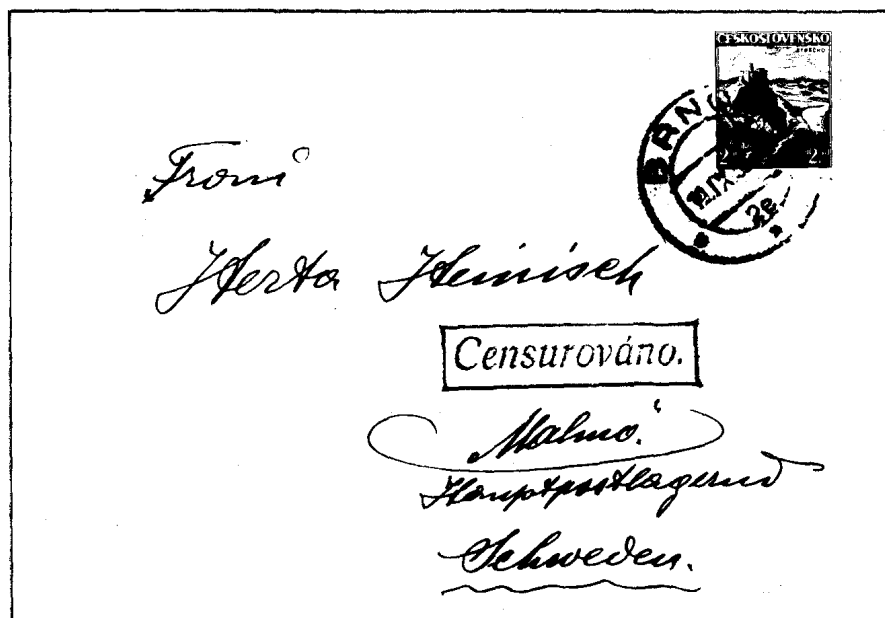

Obr. 30

Nejčastěji jsou však v rukách sběratelů věci razítkované z ochoty, na bílém dopisnicích. Mnoho razítek z ochoty se dělalo zvláště ke státnímu svátku 28. října 1938. Vedle jiných mám např. od Sběrny poštovních Brno razítko s tímto datem v zelené barvě.

Třídírna poštovní a Sběrna poštovní přerušily svoji činnost koncem listopadu 1938.

Je pochopitelné, že v této vypjaté atmosféře existovala i cenzura. Cenzurování poštovní probíhalo buď přímo u útvaru, což bylo stržováno rukopisně nebo jednoduchými razítky CENSUROVÁNO, případně se provádělo v Třídírně poštovní. Ta používala rámečkového razítka "Poštovní. Censurováno/Třídírna poštovní. Podpis cenzora...".

Obr. 31

Civilní pošta do zahraničí byla rovněž podrobována cenzuře a měla rámečkové razítko "Censurováno" ve tvaru, v jakém jej přináším na vyobrazení číslo 31 na předcházející straně.

Rokem 1938 končím tuto moji dílčí studii o poštovní historii města Brna. Snažil jsem se v ní naznačit, jak je možno i v rámci sbírání poštovní historie jediného města učinit zajímavé filatelistické objevy, se kterými se mnohdy předem nepočítá, a které jsou proto pro sběratele a to radostnější. Všechny vyobrazené a popsané filatelistické materiály jsou částí z mé vlastní sbírky a z ní vytvořeného expanátu "Poštovní historie města Brna". Spolu se zájmem brněnských sběratelů, reprezentovaných studijní skupinou Brněnský kompas, se staly i základem pro napsání této práce, kterou jistě v budoucnu společně doplníme o další poznatky a málezy.

PRAMENY A POUŽITÁ LITERATURA:

Momografie československých známek, díl 14.

Zeitschrift der Forschungsgruppe Feldpost Österreich, Nr. 18/1966.

Časopis FILATELIE, Praha, různé čísla a autoři.

Miroslav Kučera, Československá pošta 1938.

Sborník Poštovního muzea 1980, 1983, Praha.

Krigsarkivet Stockholm, Skrifter och brevvexling. Oxenstierna, 2:8.

POZNÁMKY LEKTORA

Využívám příležitosti lektorace této studie k doplnění autorových úvah a údajů vlastními poznatky o historických souvislostech pošty v Brně, které jsem získal studiem příslušných materiálů v Archivu města Brna a ve Státním oblastním archivu v Brně. Rovněž tak i studiem odborné historické literatury vlastní i z různých knihovnických fondů mě poskytlo cenné informace a problematice zmíněných souvislostí.

Maximilián I.

V úvodu se autor dotýká historie organizace polních pošt v 16. století. K tomu jen dodávám, že již v roce 1508, kdy byla v Cambrai utvořena Liga proti benátské rozpínavosti, velel svým vojskům, táhnoucím do Itálie rok na to, sám císař Maximilián I. Je známo, že v oněch meklidných dobách měl císař eminentní zájem na dopravě zpráv z různých bojišť. Organizací poštovní služby byla tehdy pověřena rodina Thurn-Taxisů, pocházející z Itálie. Při tažení proti Benátkám císař pochopitelně příliš nedůvěřoval Taxisům a proto z opatrnosti pověřil Davida de Taxis, rodilého Benátčana, poštovní službou ve vzdáleném Nizozemí, aby tak vyloučil jakoukoliv jeho indiskretnost v důležitých záležitostech při tomto tažení.

Císařská kurýrní služba působila i nadále a je jisté, že při tomto tažení zřídila Liga zvláštní polní kurýrní služ-

bu. Že tato kurýrní služba dopravovala i soukromou poštu je zřejmé ze zachovaných dopisů, které jsou patrně prvními dopisy poštovní pošty vůbec.

Několik takových dopisů z roku 1509 se dochovalo ve sbírce Pierra Seguiho a. Alfreda Clementa, autora studie "Feld und Militär-Post in Oesterreich".

Dále uvádím některá historická data o osobě Radvita de Souches, velitele obrany Brna v roce 1645 proti švédské přesile, které velel sám obávaný Linnard Torstenson. Ludvík Raduit de Souches se narodil roku 1608 v La Rochelle, v rodině chudého hugenotského šlechtice. Zpočátku působil ve švédských službách pod generálem Stalhandskem. Po nesmělosti s ním vystoupil roku 1642 ze švédské armády a byl získán rakouským arcivévodou Leopoldem Vilémem pro císařskou armádu. Vyznamenal se při dobývání Olomouce /1644/, jako plukovník, pod velením generála Ladislava Waldsteina. Takto si získal císařovu důvěru a byla mu později svěřena obrana Brna proti Švédům. Tohoto úkolu se zhostil skvěle, za což byl 2.5.1646 povýšen do stavu svobodných pánů. V roce 1648 byl jmenován polním maršálem a velitelem na Moravě a v Brně. V roce 1649 mu udělil císař inkolát v českých zemích, s podmínkou přestoupit do tří let ke katolictví, jinak by inkolát pozbyl platnost. Téhož roku působil v Jevišovicích na Znojemsku a roku 1650 byl povýšen do panského stavu v českých zemích. Později, za zásluhy ve válce švédsko-polské a v bojích s Turky a Francouzi, se stal říšským hrabětem a skutečným tajemstvím bylo, že byl jmenován tajným císařským radou.

Nezřízené ctižádost a hrdost jej však připravily o císařovu přízeň. Byl odvolán z vojska a odebral se do Brně, kde ztrávil zbytek života a zde je také pochován. Je mu

věnován krásný barokní náhrobek za hlavním oltářem v chrámu sv. Jakuba. Zemřel však ve Vídni roku 1683.

Za jeho působení při obraně Brna v roce 1645 se uvádí mezi padlými i brněnský poštovní správce, jehož jméno se zatím nepodařilo zjistit. Po něm vedl poštu Jan Bedřich Weiss jako "Postbeförderer" - poštovní správce. Tento ve svém odvolání z 20.XI.1645 na stížnost Slezské komory, v záležitosti zdržování Pošty v Brně se zmiňuje, kromě jmeného, i o smrti brněnského poštovního správce. Bohužel rovněž bez udání jeho jména. Na tuto smutnou skutečnost upozorňuje Slezskou komoru i zemský hejtman - opět bez udání jména a připomíná Jana Bedřicha Weisse jako nástupce po zemřelém. Vdova po zmíněném poštovním správci, a opět není uvedeno jeho jméno, žádá o svolení k pokračování ve vedení pošty v Brně po nebožtíkovi. Její žádosti však nebylo vyhověno jednak pro nezpůsobilost, ale také proto, že zatím již byl jmenován poštovním správcem vzpomenutý Jan Bedřich Weiss.

Někteří brněští poštmistři byli pověřeni během válečných událostí i službou u polních poštovních úřadů. Tak známý brněnský poštovní mistr Jan Jiří Metzger /narozen 1623 v Horních Rakousích, poštovním mistrem v Brně od roku 1655 do roku 1698, kdy v Brně zemřel/, byl za války holandsko-francouzské /1671-73/ jmenován císařskou vojenskou radou císařským polním poštovním mistrem.

V srpnu roku 1786 byl zřízen polní poštovní úřad ve vojenském ležení u Tuřan, jehož vedením byl pověřen brněnský vrchní poštovní správce Karel Köffler.

František Wörth, c.k. kontrolor u vrchní poštovní správy v Brně sloužil v roce 1790 jako polní poštovní mistr u moravské armády.

Václav Bettmann, od roku 1803 vrchní poštovní správce v Brně, působil v hlavním polním poštovním úřadě v Čechách jako polní poštovní mistr v letech 1801-09. V tomto pověření oznamuje z Českých Budějovic, že na rozkaz velícího polního zbrojmistra hraběte Sztaraye otevřel 18. ledna 1801 provoz denní pošty do Jihlavy, aby tak mohl zajistit denní poštovní spojení s Vídní, v návaznosti na stávající poštovní spojení s Vídní - z Jihlavy přes Brno.

Na závěr se chci ještě zmínit o zajímavé epizodě z historie pošty v Brně za pruské okupace v roce 1866. V předvečer pruské invaze se z Brna odstěhovaly nejvyšší zemské úřady, i poštovní ředitelství, do Uherského Hradiště. Funkci převzala brněnská obchodní, která zprostředkovala poštovní spojení s Vídní oklikou přes Prahu a Bavorsko. Zejména obchodní dopisy se shromažďovaly v její kanceláři a pak zapečetěny byly předávány k další dopravě. Mezitím však i toto spojení bylo přerušeno a dopisy byly vráceny odesílatelům. Omezený poštovní styk byl udržován jen s Prahou a odtud s cizinou. Pruští policejní a polní poštovní úředníci zabavili veškeré dopisy nacházející se v té době na brněnské poště. Teprve 7. srpna toho roku došla do Brna pošta, stará jeden měsíc, nebyla však doručována pro nedostatek poštovního personálu. Jak je známo, podobným způsobem postupovaly později i obchodní komory ve Francii za války prusko francouzské v roce 1871.

PRAMENY:

Dr. Fr. Šujan - Švédové u Brna roku 1645.

Archiv des königl. Stadt Brönn-Raths-Protokoll, Landes
Archiv in Brönn.

Balbinge-Mayer-Sebánek, Listy z dějin brněnského obchodu.

Státní archiv v Brně - Úpisy.

Dr. W. Schramm - Das Buch für jeden Brönnner, V. Jahrgang.

Dr. G. Trautenberger - Die Chronik der Landeshaupt-Stadt
Brönn.

FRANTIŠEK ŽAMPACH

MDT 656.835

Knihovnička Brněnského kompasu - svazek 5
VOJENSKÉ A POLNÍ POŠTY V BRNĚ DO ROKU 1938

Hartwig DANESCH

Studie o vojenských a polních poštách na území města Brna od XVI. století do roku 1938. Doloženo faktografickým materiálem z autorova majetku.

Doplněno lektoricí Františka Žampacha.
Odpovědný redaktor ing. Břetislav Janík.

Rok vydání 1983

40 stran textu a průvodních ilustrací;
náklad 400 výtisků; vydal Brněnský kompas,
Brno.

KNIHOVNIČKA BRNĚNSKÉHO KOMPASU - svazek 5 • vydáno
jako neperiodická, interní tiskovina • schváleno:
federální komisí filatelistické literatury SCSF •
odpovědný redaktor, přebal a grafická úprava: ing.
Břetislav Janík • lektorec: František Žampach,
Josef Šolc • náklad 400 výtisků • c - Brněnský kom-
pas 1983 • portrétní ilustrace František Žampach •